

שטר ראייה הנעשה ע"י עכו"ם הדיוטות (עיון בסוגיה בדף י"א ע"א)

ראשי פרקים

- א. פתיחה
- ב. מבוא
- ג. מחלוקת הראשונים בשטר הדיוט ועדי מסירה
- ד. הגירסה ברש"י ד"ה "אבל שמות שאינן מובהקין"
- ה. חקירה בפירוש רש"י על הברייתא דר"א ב"ר יוסי
- ו. הסבר שטרא פרסאה לפי שתי השיטות
- ז. דעת הפוסקים
- ח. הכרעת השו"ע
- ט. סכום

א. פתיחה

שטרי מכר והלוואה, משמשים כשטרי ראייה למעשה שנעשה. יש לדון מה תוקף שטר כזה הנכתב ונחתם ע"י גוי הדיוט, "אשר פיהם דיבר שוא, וימינם ימין שקר"¹. מטרת המאמר לברר את הסוגיה העוסקת בנושא זה², תוך התמקדות בשיטת רש"י ובפוסקים.

ב. מבוא

במשנה בגיטין³ נחלקו ת"ק ורבי שמעון, האם גיטין העולים בערכאות של עכו"ם כשרים או פסולים. הגמרא מעמידה את ר"ש בשיטת רבי אלעזר שעדי מסירה כרתי. יוצא, שכשיש עדי מסירה ישראלים, והגויים החתומים על הגט הם בעלי שמות גויים מובהקים – הגט כשר. אולם כאשר הגויים החתומים בגט הם בעלי שמות שאינם מובהקים, רבי שמעון פוסל את הגט, דהווי כמזויף מתוכו, ואז הווי "כמי שנעשו בהדיוט ופסולין".

נחלקו הראשונים למה משווה הגמ' את הגט הנ"ל.

1. שיטת הרמב"ן: ההשוואה היא לגט אשה שנעשה בהדיוט, שאף גט כזה פסול.
2. שיטת תוס', רש"י ועוד: ההשוואה היא לשטר ראייה שנעשה בהדיוט, שאף שטר כזה פסול.

יוצא א"כ, שלשיטת תוס' ורש"י ודעימיה בהסבר שלב זה של הגמרא, שכבר במשנה הזכיר ר"ש את נושא שטרי ממון הנעשים בהדיוט. נתרכז תחילה בהסבר האפשרויות

1. תהילים פרק קמ"ד פס' ח'.
2. גיטין דף י"א ע"א.
3. דף י' ע"ב.

משמע מגירסה זו, שלו היו עדי מסירה, לכו"ע היה כשר. וכאן פסול רק בגלל אורועי נפשייהו, וכשיטת רש"י לפי הרמב"ן לעיל.

ה. חקירה בפירוש רש"י על הברייתא דר"א ב"ר יוסי

לפי גירסת רש"י ותוס' בברייתא זו, נחלקו בה ר"ע וחכמים, האם שאר שטרות שנעשו בהדיוט כשרים או פסולים⁸.

התוספות⁹, נאמנים לשיטתם שהובאה לעיל, מבארים שמחלקת ר"ע וחכמים היא בשאר שטרות ובעדי מסירה ושמות מובהקים. חכמים פוסלים גזרה אטו שמות שאינם מובהקים, וזה כשיטת ר"ש לפי תוס'. ר"ע לעומת זאת מכשיר, ואינו חושש לגזרה זו. בדעת רש"י יש לחקור לפי שתי האפשרויות שהבאנו לעיל בדעתו:

א. לפי דרך הרמב"ן והרא"ש ברש"י, שלפיו ר"ש מכשיר כשיש עדי מסירה.

כאן לפנינו שלש אפשרויות:

אפשרות 1: נחלקו ר"ע וחכמים כשיש עדי מסירה. יוצא א"כ, שר"ש סובר כדעת יחיד – כר"ע, המכשיר שטר הדיוט בע"מ.

(ועיין רז"ה שסובר שאכן כך הדבר, מפני שר"ע רביה דר"ש. אך הרמב"ן במלחמות הקשה עליו: וכי ר"ש הביא את כל הברייתא כדי להראות שהוא סובר כדעת יחיד?! ואף שהרמב"ן מקשה לפי גירסתו שלו בברייתא בענין גיטי נשים, קושיתו ק' אף לפי גירסתנו בענין שאר שטרות).

אפשרות 2: נחלקו ר"ע וחכמים כשאיין עדי מסירה, (אבל כשיש עדי מסירה לכו"ע כשר). לפי דרך זו אמנם אפשר לגרוס ברש"י כגירסת הרמב"ן, שכן ר"ש כחכמים דברייתא הפוסלים כשאיין ע"מ ומכשירים כשהם נמצאים. אך שאלה אחרת מתעוררת: מהי סברת ר"ע להכשיר שטר שנעשה בפני הדיוט החתום ע"י גויים הדיוטות ושלא נמסר בפני עדי מסירה? (מהר"ם שי"ף).

הרמב"ן בחידושו¹⁰ נדחק להציע: אפשר משום דמסתפי דאי משקרי נתפסים למלך בגנבה, ומשו"ה לא הוּו מפסדי נפשייהו וכתבי שטרא שקרא". זו תהיה סברתו של ר"ע שלא נתקבלה ע"י חכמים, ולא ע"י ת"ק או ר"ש במשנתנו.

אפשרות 3: נחלקו ר"ע וחכמים בין כשיש ע"מ ובין כשאיין ע"מ. לפי"ז ר"ש אינו לא כת"ק ולא כר"ע, שכן הוא מכשיר בע"מ, ופוסל כשאיין ע"מ. וחכמים פוסלים אפי' בע"מ, ור"ע מכשיר אפי' כשאיין ע"מ. והרי ר"ש הביא ברייתא זו כסיעתא!

ב. לפי דרך הרשב"א ברש"י, שר"ש פוסל אפי' כשיש עדי מסירה.

כאן לפנינו שוב שתי אפשרויות:

אפשרות 4: נחלקו ר"ע וחכמים כשאיין עדי מסירה (אבל כשיש ע"מ לכו"ע כשר – וכנ"ל באפשרות מס' 2). כאן יותר קשה: וכי מביא ר"ש ברייתא שבה כו"ע חולקים עליו? ואפילו אם נאמר שלחכמים בברייתא, שטר שנעשה בהדיוט גם כשיש ע"מ פסול, ובכך יתאימו לדעת ר"ש לפי דרך הרשב"א – עדיין נתקשה להסביר מדוע ר"ע מכשיר כשאיין עדי מסירה (וכנ"ל באפשרות מס' 2).

8. ולגבי גט אשה הנעשה בהדיוט – לכו"ע פסול. ולפי גירסת הרמב"ן נחלקו בגט אשה שנעשה בהדיוט. ואכמ"ל.

9. ד"ה "לא נחלקו".

10. ד"ה "תניא".

אפשרות 5: נחלקו ר"ע וחכמים כשיש עדי מסירה. לפי דרך זו הדברים ברורים. ר"ש כחכמים דברייתא הפוסלים אפי' כשיש עדי מסירה. ור"ע מכשיר מפני שסו"ס ישנם ע"מ, וכהסבר תוס' לעיל, וכשאינן ע"מ – לכו"ע פסול¹¹. יוצא א"כ מחקירה זו, שלפי מהלך הענינים בברייתא, משמע בפשטות כדרכם של תוס', והרשב"א בהבנת רש"י (יותר קל למצא סברה מדוע חכמים פוסלים אפילו כשיש עדי מסירה (משום גזרה), מאשר למצא סברה מדוע ר"ע מכשיר אפילו כשאינן ע"מ). אמנם הרמב"ן הציע סברה, וזו תיישב את דרכו ברש"י. אך יש להבין, מה מכריח את הרמב"ן הרא"ש והריטב"א לנקוט הסבר כזה ברש"י, ולא את הדרך הפשוטה יותר היא דרכו של הרשב"א שזהה לתוס'. נראה שהסיבה נעוצה בהבנת ענין שטרא פרסאה.

ו. הסבר שטרא פרסאה לפי שתי השיטות

לגבי שטרא פרסאה, נאמר בגמרא שגובים על ידו מנכסים בני חורין. מדובר שנמסר לפני עדי מסירה ישראלים. הרא"ש¹² שואל שאלה עקרונית: מדוע שטר זה כשר, הרי נעשה על ידי גויים? לפי שיטת תוס', הפוסלים שטר שנעשה בהדיוט ואפילו בעדי מסירה, מוכרחים להעמיד בשטרא פרסאה שנעשה בפני ערכאות. במצב זה השטר כשר תמיד כשטר ראיה. (אעפ"כ גובה מבני"ח כי אין קלא). לכאורה, לפי דרך הרשב"א ברש"י, המזהה אותו עם שיטת תוס' – יש להעמיד כך גם בשיטת רש"י.

אלא שמספר קושיות קשות על שיטה זו של תוס':

- (1) לקמ"ן¹³ הכשיר ר' פפא שטרא פרסאה שעלה בערכאות (ללא ע"מ ישראל). לפי הגירסאות שלפנינו, כתוב שם שגובה מנכסים משועבדים. ולפי תוס' נצטרך לשנות את הגירסא ולגרוס: "ומגבי מבני"ח". (אמנם מציין הרא"ש שגירסה זו מצא בהרבה ספרים).
- (2) לפי תוס' יוצא, שרבא שהביא את ענין שטרא פרסאה, עוסק במקרה זהה בדיוק למקרה הנדון במשנה – ערכאות. א"כ הו"ל לרבא **לפרש** את המשנה ולומר שדין המשנה נכון רק לגבי גביה מבני"ח ולא לגבי גביה ממשועבדים. ולא היה צריך רבא לומר דבר זה כאילו הוא דין מנותק מהמשנה.
- (3) רבא היה צריך לנקוט לשון חדוש: "האי שטרא פרסאה **אע"ג** דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל, לא מגבינן ביה ממשעבדי", ולא בלשון פשוטה: "דמסרינן ניהליה באפי סהדי ישראל", שכן באמת לעדי המסירה אין משמעות בערכאות!
- (4) מהירושלמי משמע שאם השטר נעשה בערכאות – גובים בו ממשועבדים!

כל זה קשה אם נסביר כשיטת תוס'. אך אם נסביר כשיטת הרמב"ן ודעימיה ברש"י לק"מ. נאמר ששטר פרסאה פסול אם נעשה בהדיוט בלא עדי מסירה, וכדעת רבי

11. גם מלשון רש"י ד"ה "חוץ" משמע קצת שהמחלוקת היא **כשיש** ע"מ. שכ"כ שהבעיה בשאר שטרות שנעשו בהדיוט היא, שסומכים על ע"ח הגויים, ובגט סומכים על ע"מ. ומעתה, בשלמא אם בשאר שטרות נחלקו כשיש ע"מ, מובנים דברי ר"ש ודברי הבריתא: חכמים פוסלים בש"ש אפי' בע"מ, מחמת שסומכים על ע"ח הפסולים. ובגט ע"מ מהני, כמש"כ. ברם, אם גם חכמים מודים, שכשיש ע"מ בש"ש כשר, מדוע הביא רש"י דוגמא הפוכה מגט? ליפגל וליתני בדידיה – בשאר שטרות – ולומר שש"ש פסולים, ואם נעשו בע"מ לכו"ע כשר!

12. ס"י י'.

13. דף יט' ע"ב.

שמעון לפי דרך זו. כאן, במקרהו של רבא, היו עדי מסירה ולכן השטר כשר. כמובן, אפשר לגבות בו רק מבני"ח כי אין בו חתימות כשרות.

ולפי"ז הקושיות שהקי לעיל אינן קשות:

הקי הראשונה והרביעית מתורצות מפני שבאמת בערכאות גובין ממשעבדי וכגירסא שלפנינו¹³, וכמו שמובא בירושלמי.

הקי הב' מתורצת מפני שרבא לא דיבר על המקרה במשנה העוסק בערכאות, אלא דיבר על שטר שנעשה בהדיוטות. והקי הג' מתורצת מפני שענין עדי המסירה הוא הוא הסיבה להכשר השטר, וברור אי"כ שלא שייך לומר "אע"ג דמסירה ניהליה באפי סהדי ישראל".

אכן, רש"י בסוגיין¹⁴ ולקמן¹⁵ מעמיד את מקרהו של רבא בשטר שנעשה **בהדיוט**. כעת יש צורך להסביר מדוע שטר שנעשה בהדיוט כשר? בהכרח שצ"ל כנ"ל – הסיבה היחידה שהשטר כשר בהדיוט היא: מפני שנמסר בע"מ. וזהו כנראה ההכרח של הרמב"ן והרא"ש בדעת רש"י לומר שר"ש מכשיר בהדיוט בע"מ ופוסל רק כאשר אין ע"מ¹⁶.

אולם צ"ע הסבר הרשב"א ברש"י, הסובר שלר"ש אפילו בע"מ פסול בהדיוט. יתכן להסביר, שאפילו שרש"י מעמיד את שטרא פרסאה בהדיוט וע"מ – לא קשה מידי. מפני שכאן מדובר בשטרא פרסאה מיוחד – עדי המסירה יודעים לקרא פרסית. במצב זה אפילו ר"ש מסכים ששטר פרסאה שנעשה בהדיוט יהיה כשר ע"י עדי המסירה. אך בד"כ, שטר פרסאה הנעשה בהדיוט פסול, ואפי' בע"מ – כי אין עדי המסירה יודעים לקרא את הכתוב בו.

יוצא, שבמצב שהעדים יודעים לקרא את הכתוב בשטר הנעשה בהדיוט – גם רש"י וגם תוסי' יסכימו שהשטר כשר.

אמנם צ"ע בהסבר זה (לפחות בדעת תוסי', ורשב"א בהסבר רש"י), משום שמנין לנו לחדש שהגזרה לפסול בהדיוט ואפי' כשיש ע"מ, אינה קיימת כשע"מ יודעים לקרוא את הכתוב בשטר?

ז. דעת הפוסקים

כל הדין הנ"ל יהיה רלוונטי להלכה, לאחר שנפסק¹⁷ שהלכה כר"א בשאר שטרות, שעדי מסירה כרת. ויש מקום לדון, אם פוסקים כרבי שמעון (שירד לשיטתו של ר"א) – יש לבדוק מה הדין בשאר שטרות שנעשו בהדיוט ובע"מ – וכמי משתי השיטות שהובאו לעיל. אך אם נפסוק כת"ק (ואף את דעתו ניתן להסביר אליבא דר"א)¹⁸, יש

14. ד"ה "שטרא פרסאה".

15. ד"ה יטי ע"ב ד"ה "ממשעבדי".

16. הרא"ש עצמו מציע דרך שלישית בשטר פרסאה. בגלל הדחוקים הנ"ל בדעת רש"י (שהבאנו בחלק ה), וגם אינו רוצה להעמיד את סוגית שטרא פרסאה דווקא בשמות מובהקים כר"ש. וממילא יוצא לרא"ש, שבשטרא פרסאה מדובר בשמות **לא מובהקים**, ומשום כך מזויף מתוכו, ושוב חוזרת שאלתו שצ"ל פסול לכל הדעות! ולכן מעמיד הרא"ש **כשלא חתמו בו כלל גויים**, ורק נמסר לפני ע"מ. והמיוחד בשטר זה, שהוא כתוב בלשון פרסית.

ועי' מהר"ם ש"יף שמיישב ומסביר מדוע בשטר ממון המשמש לראיה אין כלל בעיה של מזויף מתוכו. והבאנוהו לקמן בדברי ר"י איבשיץ. ולפי"ז שפיר ניתן לומר שרש"י מכשיר כשיש ע"מ אפילו בהדיוט – כשיטתו שלו בהסבר רש"י, לעיל בחלק ג.

17. שו"ע הו"מ סי' נא' סעיף ז'.

18. עי' דף י' ע"ב.

לעיין היטב. הרי יתכן שכמו שת"ק החמיר ופסל גיטין העולים בערכאות, ואפילו בשמות מובהקים מכח גזרה – אולי יגזור כך גם בשטרות שנעשו בהדיוט; כל השטרות החתומים ע"י גויים יהיו פסולים מכח גזרה, בין מובהקים ובין בלא מובהקים.

1. דעת הרא"ש:¹⁹

הרא"ש פסק כת"ק הפוסל בפשטות כל שטר הנעשה בהדיוט, אפילו בעדי מסירה, ואינו מחלק בין שמות מובהקים לשאינם מובהקים. ואולי סובר הרא"ש שת"ק גוזר כנ"ל. הדרך היחידה להכשיר שטר החתום ע"י גויים היא אם נעשה בערכאות. כמו כן, אם אין חתימות כלל על השטר ניתן לסמוך על עדי מסירה ישראלים, ואין חשש מזויף מתוכו. וזהו המקרה בשטרא פרסאה (עי' הע' 16). הטור²⁰ פסק כאביו הרא"ש.

2. דעת הרמב"ם²¹

"שטר שעדי עכו"ם שמסרו הלוה ליד המלוה, או המוכר ליד הלוקח בפני שני עדים מישראל, אע"פ שאינו עשוי בערכאות של עכו"ם ואין בו כל הדברים שמנינו – הרי"ז גובה מבני"ח".

ומסביר הכס"מ²¹, שהרמב"ם העמיד את שטרא פרסאה בהדיוט (ממילא יוצא, שהשטר כשר רק בגלל שיש עדי מסירה וכשיטת רמב"ן וריטב"א ברש"י. אפשר גם לומר, שסיבת כשרות השטר היא דווקא בגלל שעדי המסירה יודעים לקרא את הכתוב בו, וכהצעתנו לעיל בדרך הרשב"א, שכן תנאי זה מזכר ברמב"ם שם).

הרמב"ם פסק כר"ש מפני שלדעתו רק ר"ש הוא בשיטת ר"א, ות"ק סובר כר"מ. ההלכה כר"א לעומת ר"מ. וה"כסף משנה" מתלבט מדוע, אם פסק כר"ש, לא מחלק הרמב"ם בין מובהקים לשאינם מובהקים. ומסיק שכנראה לדעת הרמב"ם פסול עכו"ם החתומים משטרי ראייה – לא נחשב מזויף מתוכו. ואין הוא מסביר מדוע.

3. דעת הרמ"ה²³

אף הרמ"ה, בדומה לרמב"ם, פוסק כר"ש שירד לשיטתו של ר"א. שטר ראייה כשר אפילו שנעשה בהדיוט, בתנאי שיש עדי מסירה. אלא שבענין שמות מובהקים נחלק על הרמב"ם. לדעתו שטר ראייה הנעשה בהדיוט ובע"מ כשר, רק כשיש שמות מובהקים, אחרת הוא מזויף מתוכו, וכמו שפסול בגיטין לפי ר"ש.

הגר"א²⁴ מסביר את הרמ"ה, שסובר: שאפילו שלא פסקנו כרבי שמעון בגיטין אלא כת"ק (שהחמיר אף בשמות מובהקים), לענין שטרות פוסק הרמ"ה כמותו בעקבות פסיקת רבא בשטרא פרסאה. ברם, נוקטים כר"ש דווקא לחומרא – כשר רק בשמות מובהקים.

19. סוסי"י יא'.

20. סי' סח'.

21. פכ"ז מהלי מלוה הלי' ב'.

22. שם. וכ"כ בב"י סי' סח'.

23. הו"ד בטור סי' סח'.

24. שם סקכ"ו.

ח. הכרעת השו"ע²⁵

המחבר הביא את דעת הרמב"ם בסתמא: להכשיר כל שטר ראייה הנעשה בהדיוט, אפילו שנחתם בשמות לא מובהקים, כשנמסר בפני עדים ישראלים. ואת דעת הרמ"ה הביא כ"י"א – להכשיר כ"י"ל דווקא בשמות מובהקים. את השיטה המחמירה יותר של הרא"ש והטור – השמיט לחלוטין. תמה על זה הש"ך²⁶. וביותר תמה על כך ה"אורים ותומים"²⁷ שכן המחבר פסק באה"ע²⁸ כת"ק שפוסל כל גט שנעשה בערכאות, ואפילו בשמות מובהקים וע"מ – אטו שמות שאינם מובהקים. מדוע אם כך הביא כאן בסתמא את דעת הרמב"ם בשאר שטרות, להקל בין במובהקים ובין בלא מובהקים? גם הרמ"א הגיה בדברי הרמב"ם (שהובאו בסעיף א') בענין שטרי מתנות החתומים ע"י גויים. הרי הם כחרס, אפילו ש: "נמסרו לפני עדי ישראל", ולא חילק בין מובהקים ללא מובהקים. משמע, שאף הוא פוסק בענין זה כת"ק לחומרא. והק' ה"אורים ותומים", מדוע אי"כ אין הרמ"א מגיה כלום בסי"ב בשטרי ראייה הנעשים בהדיוט? ותי' שיש לחלק בין שטרי ראייה, לבין גיטין ושטרי מתנות שהן שטרי קנין. בשטרי קנין אם אכן יסמכו על החתומים בשטר (שהם גויים), הרי שלא נעשה שום קנין, שהרי השטר הוא חספא בעלמא. ובשל חשש זה פוסלים שטרי קנין אפילו שחתומים בשמות מבהקים – "מזויף מתוכו".

לעומת זאת, בשטרי ראייה סו"ס השטר אינו במהותו חספא, אפילו אם חתומים בו גויים. עובדה היא, שבערכאות – השטר כשר. כל הבעיה היא לדעת שהחתומים לא שקרו. בעיה זו ניתן לפתור באחד משני אופנים: או ע"י ערכאות, או ע"י עדי מסירה ישראלים. אותה פעולה שעושים הערכאות, עושים עדי המסירה הישראלים: הם מעידים ומוכיחים שהגויים החתומים בשטר לא שקרו. אדרבא, יותר יש לנו להאמין בענין זה לשני עדים ישראלים, מאשר לערכאות של גויים! זו הסיבה שהרמב"ם מקל בשטרי ראייה הנעשים בהדיוט והנמסרים בעדי מסירה, ואפילו בשמות לא מובהקים. זו גם הסברה להסביר את פסיקתו של השו"ע שבגיטין החמיר לפסול אפילו בשמות מובהקים, וכאן הקל להכשיר אפילו בשמות לא מבהקים²⁹.

ט. סכום

הבאנו שתי שיטות עיקריות בהסבר דעת רבי שמעון בשטר ראייה הנחתם ע"י גויים בהדיוט, ונמסר בפני ע"מ ישראלים – האם כשר בע"מ או פסול. הראינו את יישום שתי שיטות אלו בהסבר רש"י, ואת הקשיים שיש בכל דרך. שתי האפשרויות הופיעו בפוסקים (רמ"ה, רמב"ם, רא"ש, טור) כאשר נחלקו האם כשר דווקא בשמות מובהקים או לא. נוצרו אי"כ, בסה"כ שלש שיטות בענין. השו"ע סתם להקל שבע"מ שטר שנעשה בהדיוט כשר, אפי' בשמות שאינם מובהקים.

25. ס"י סח' סעיף ב'.

26. שם.

27. שם סק"ז.

28. ס"י קל'.

29. סברה זהה מובאת במהר"ם שייף דף י"א ע"א ד"ה "ברש"י ד"ה שטרא פרסאה", בהסבר שיטת

רש"י המכשיר בע"מ לדעתו. עיין לעיל הע' 16.

וע"ע ב"אורים ותומים" שם ס"ק ח' מהלך אחר בדעת הרא"ש ובהסבר פסיקת המחבר נגד הרא"ש.